

בס"ד, עוסקים אנו בעריכת המאמרים לקראת הדפסת ספר,
ולכן לעת עתה הגליון יצא לאור במתכונת חודשית.
כמו כן נבקש מכל מי שבידו הערות והארות על הגליונות שישלחם לנו!

בס"ד, דבר הלכה (188) חשון תשפ"ב

מאת מורנו הגאון רבי נחום אייזנשטיין שליט"א מרא דאתרא מעלות דפנה י-ם
להערות והצטרפות: פקס: 0722777207, או ל: dvarhalacha613@gmail.com

בהלכות "מוקצה" בשבת מצינו ב' דינים: [א] איסור אכילה ושימוש מצד לתא ד"והכינו". [ב] איסור טלטול מצד גזירת נחמיה אטו הוצאה. אולם מותר ליהנות מ"מוקצה" - למשל מותר ליהנות ממאור הנרות שדולקים, וכן לשבת על אבן באופן שאינו מזיזו.

והנה ביום טוב התירו לצורך 'שמחת יום טוב' לטלטל מוקצה, אבל לא התירו לאכלו או להשתמש בו. ולכן ביום טוב מותר לטלטל ולהזיז מוקצה כדי להשתמש במקומו או להזיז מוקצה שמונח על דבר היתר כדי לאכלו וכדומה, וכן מותר מטעם זה ביום טוב להוציא את שאריות הנר והפתילה לצורך הדלקת נרות. אבל אסור להסיק באפר או לסמוך רגל מטה על אבן.

----- ד ב ר -----

"היתר טלטול מוקצה ביום טוב

[א] התוס' בביצה (ח, א ד"ה אמר) כותבים: "ואומר הר"ר יצחק דמוקצה אינו אסור לטלטל ב"ט בשביל אוכל נפש ושמחת יום טוב", והובא ברמ"א (סו"ס תקט).

וכותב שם המשנ"ב (ס"ק לא) בשם המג"א, שהכונה כגון לטלטל את האפר כדי לאפות במקומו, או לטלטל האבנים המונחים על הפירות כדי לאכול הפירות, אבל לאכול או ליהנות מדבר המוקצה בעצמו כגון להסיק במוקצה וכה"ג, הרי זה אסור.

[ואמנם בסו"ד כותב המג"א רק ש"אסור לאכלו" אבל לפני כן בתו"ד כותב "אבל אסור לאכלו ולהשתמש בו".]

והרע"א והדגול מרבבה מצינים לדברי המהרש"א (ביצה לג, א) שכותב, שגם במקום שמתירים לטלטל מוקצה למשל בהנ"ל משום אוכל נפש, היינו רק לסלק המוקצה כגון גריפת תנור ופחיתת הלבנים, אבל להשתמש בדבר מוקצה כסמיכת קדירה בבקעת וכחזרא¹, ודאי אסור לטלטל דתשמישו וטלטולו זהו כעין אכילתו דאסור. (ועי' פנ"י שם ד"ה מיהו שדוחה את ראיית המהרש"א).

¹ מבואר מדברי המהרש"א שאסור להשתמש במוקצה לסמוך עליו את רגל המטה. וכ"ה ברשב"א (שבת כט, א) שכותב: "שלא אסרו אלא לטלטלו או לאכלו ואפילו להשתמש בו בידים כגון הדלקה או לסמוך בו כרעי המטה ואפילו במקומו שאינו מזיזו ומטלטלו, אבל הנאה הבאה ממילא שפיר דמי". וכן מבואר במשנ"ב (תקא, כג; מקורו בסוגית הגמ' בשבת כח, ב) שאסור להדליק בשבר כלי שהוא מוקצה, ואפילו אין מטלטלן כלל אלא שורפן במקומו שמונחין שם ג"כ אסור, כי מעשה הדלקה שעושה בכלי שנדלקת על ידו חשיב כטלטול. וראה ברע"א (סי' שכה על המג"א סק"ט) שהקשה מאי שנא ממה שמותר לשבת על אבן כשאינו מזיזו. וראה בקה"י (ביצה סי' ד) שרוצה לחלק, שהנאה דממילא שרי, אבל לא שימוש לעשות בו איזה מעשה. ולכן הגם שמותר ליהנות מהנר או לשבת על אבן, אבל להדליק את המוקצה או להשתמש בו לסמוך כרעי המטה אסור, כי אי"ז נחשב ל"הנאה דממילא" רק שמעמיד ומיחדו ומעמידו לאיזה דבר, ולכן זה אסור. ועי' במשנ"ב (תקז, ח): "דמוקצה אינו אסור בהנאה הבא מאליה רק דאסור לטלטל מוקצה או להשתמש בה אפילו בלי לטלטלו".

חילוק בין טלטול מוקצה לשימוש ואכילת המוקצה

[ב] ומבואר שיש הבדל בין טלטול המוקצה לבין שימוש במוקצה.

וביאר בזה בשו"ע הרב (תקט, טז): "מותר לטלטל מוקצה כו' כדי לאכול הפירות ביום טוב, לא יהא טלטול המוקצה חמור מעשיית מלאכה גמורה שהותרה לצורך אכילה. אבל אוכלין המוקצין אסור לאכלם ביום טוב, לפי שאכילת יום טוב אע"פ שהיא מצוה אינה דוחה אפילו איסור של דבריהם, ואע"פ שכל מלאכות הותרו לצורך אכילת יום טוב אבל מאכלות אסורות לא הותרו, וכשם שאסור לאכול את המוקצה כך אסור להשתמש בו אפילו לצורך אכילה כגון לסמוך את הקדרה באבנים או בעצים המוקצים שההנאה שהוא נהנה במה שמשמש במוקצה היא אסורה כאכילה, לפי שתשימשן של עצים ואבנים זו היא אכילתם ולא חלקו חכמים בין עצים ואבנים לאוכלין ומשקין המוקצים ואסרו להשתמש בכל דבר שהוא מוקצה".

עוד ביאר בזה בני הרה"ג ר' יהודה שליט"א, ע"פ מש"כ רבותינו החת"ס (הקדמה לביצה) והנתי"מ (קהלת יעקב תקט, ז) שיש ב' פרשיות של מוקצה: [א] מה שנלמד מקרא ד"והכינו את אשר יביאו", וזה אוסר רק באכילה ושימוש. [ב] איסור טלטול מוקצה שנאסר בזמן נחמיה, וזה אוסר בטלטול. ולפיכך ודאי יתכן מוקצה רק לאכילה ולא בטלטול.

ואכן כותב הקהלת יעקב (שם), שהטעם שמותר טלטול לצורך אוכל נפש ושמחת יו"ט, הוא משום שאיסור טלטול הוא אטו הוצאה (כמבואר בגמ' בביצה לז, א) וכיון שהוצאה ביו"ט מותרת לצורך היום קצת לפיכך ה"ה שלא אסרו מעיקרא לטלטול אם הוא לצורך היום קצת. וא"ש עם האמור שהותר רק הדין הב' ולא הדין הא' של "והכינו".

וחשוב לציין, שהגם שאיסור מוקצה בשבת כאמור כולל גם לאכול את המוקצה וגם לטלטלו, אבל אין איסור ליהנות ממוקצה – והעד על כך, שהרי כשהנר דלוק הוא מוקצה ואעפ"כ נהנים ממנו. וכ"כ התוס' בפסחים (כו, ב ד"ה חדש) שאין אוסרים מוקצה מצד "שבח עצים בפת" מאחר שאי"ז איסור הנאה.

מצד "נולד"

[ג] והעיר לי חכם אחד שליט"א, שמדוע הוצרכנו להגביל את ההיתר במוקצה ביו"ט שאינו כולל להשתמש במוקצה – תיפו"ל שאסור מצד "נולד" שהרי בעת השימוש הוא הופכו ל"כלי". אך הדבר פשוט שאי"ז נחשב כדבר חדש שלא היה קודם שיאסר מצד נולד. וכיוצא בכתבו התוס' בביצה (ב, ב ד"ה והיה) כותבים לגבי "הכנה דרבה" דכל דבר אפוי ומבושל לא שייך ביה הכנה שאינו מחוסר רק תקון בעלמא דמעיקרא הוה חזי ליה, ורק גבי ביצה שהוא דבר חדש שלא היתה בעולם ולא היתה ראויה כלל מעיקרא יש בזה חיסרון.

נקיון הפתילה והנרות בב' ימים טובים

[ד] והנה כאמור הותר ביום טוב טלטול מוקצה אבל לא אכילה ושימוש.

ולכן כותב הרע"א (שו"ע סי' תקא): "לענ"ד לטלטל להוציא הפתילה הישנה מפני חדשה, היא היתר גמור דטלטול מוקצה לצורך אוכל נפש בלי שימוש קי"ל דשרי כדלקמן ססי' תק"ט".

וזה דבר שכיח מאוד כשיש ב' ימי יום טוב או שבת אחר היום טוב, ורוצים להכין נרות עבור היום השני ורוצים להוציא את שאריות הנר הפתילה והלכלוך וכו' שנשאר בפמוט. וע"ד מרן הגריש"א זצ"ל מותר גם לנקות את הפמוטים כמו שמותר לשטוף כלים מהלכלוך ושאריות האוכל שבהם [ורק יש לזהר כשחלים ב' ימים טובים שלא לעשותו לפני צאת יום טוב הראשון מצד "הכנה" וכמש"כ בגליון מא].